

Žerjav, Gregor (1882–1929)

★ 14. november 1882 Lož, Slovenija

† 27. junij 1929 Poljče (Radovljica, obč.), Slovenija

Imena

ime: Žerjav Gregor

psevdonim: Südslave

Poklic ali dejavnost

[politik](#)
[pravnik](#)

litogr. list Iskra). Z inteligenco in organ. sposobnostmi se je hitro povzpел v vodstvo (1903 bil preds., 1904 vodil slovenijane na vsedijaški kongres v Prago), oživil in poglobil delovanje društva. V nar. radikalnem gibanju, ki se je začelo med slov. liber. mladino 1902, je bil v štud. letih med nespornimi voditelji, glavni ideolog in pisec programskih člankov v glasilu Omladina (1904–6; član izd. konzorcija in ur. 1. letnika). Bistvo gibanja je bilo prelomiti s sterilnim, organ. in polit. neučinkovitim liberalizmom ter se z vso vneto posvetiti nar. politiki na liber. osnovah, zlasti v gospodarstvu (liberalci takrat zaostajali za kršč. soc. gibanjem) in izobraževanju; 1904 so ustan. ferialno društvo Prosveta (Ž. bil sprva tajnik), ki je organ. po Sji predavanja in knjižnice. 1906 je Ž. soustan. Eksekutivo nar. radik. dijaštva, v kateri so bila zastopana društva Sja, Tabor (Gradec), Adrija (Praga) in Prosveta. Nar. radikali ali mladi liberalci, kakor jih je moč imenovati, so v slov. liberalizem res vnesli duha nar. radikalizma z geslom »Iz naroda za narod!« in tako posredno med Slov. širili protilegitim. razpoloženje. Njihova hiba pa je bila nekritično občudovanje Srbije in vsega srbskega, kar se je iztekalo v direktni neživiljenjski jsl nar. unitarizem (prim. npr. v Omladini 1904/5 Ž-ova članka v št. 6 in 7 o Jsl dijaškem kongresu ob kronanju srbskega kralja Petra I.; Ž. je kongresu preds.). Sept. 1905 je v Trstu vodil I. shod slov. nar.-radik. dijaštva in ur. brošuro z gradivom tega shoda (Iz naroda za narod!, 1905).

Po prom. 1906 je bil Ž. v Lj. sodni praktikant, 1907–10 odvet. kandidat pri K. Trillerju in Franu Novaku ter 1911–4 v Gor. pri K. Podgorniku, od 1914 v Trstu koncipient pri J. Mandiću; i. l. je opravil odvet. izpit. 1907–10 je bil tajnik nar.-obrambne CMD, jo reorgan. in razgibal ter postal trn v peti Nemcem. Jeseni 1907 je bil imenovan v vodstvo Zveze slov. zadrug v Lj. V razmajani liber. stranki, ki jo je dotlej vodil I.

Vir: Zbirka upodobitev znanih Slovencev NUK

Slovenski biografski leksikon

Žerjav Gregor, politik, r. 14. (ne 12.) nov. 1882 v Ložu na Notranjskem sodniku Gregorju in Amaliji r. Kindig, u. 27. jun. 1929 v Poljčah pri Radovljici, pok. z drž.

častni v Ljubljani. Družina se je kmalu preselila v Lj., kjer je Ž. obiskoval osn. šolo, 1893–7 slov. nižjo in 1897–901 nem. klas. gimn. (vseskozi odličnjak). 1901–6 je na Dunaju štud. pravo. Včlanil se je v akad. društvo Sja (v njenem okrilju izd. 1901/2

Tavčar na konserv. način, je Z. 1908 prevzel vse organ. posle (febr.–dec. 1909 je bil član izv. odbora NNS). V klerikalizmu, ki je z zmago na dež. volitvah na Kranjskem 1908 prevladal v slov. politiki, so videli liberalci svojega največjega nasprotnika. Ž. se je dobro zavedal, da je za uspešni konkurenčni boj treba zgraditi podobno vsestransko liber. organizacijo na polit., gospodar. in kult. področju. Predlagal je ustan. vseslov. napredne stranke, kar pa je Tavčar preprečil. Poskus z osrednjo nakupovalno in prodajno zadrugo v Lj. Agro–Merkur (ustan. jo je Ž. z Jos. Lavrenčičem 1908, s filialo v Trstu) je zaradi nerazumevanja in nesposobnosti v lastni stranki propadel. 1910 je prišlo do konkurza (riskantne kupčije, nasprotovanja lj. veletrgovcev, neurejeno poslovanje, Ž-ova bolezen), kar ga je osebno in polit. močno prizadelo, dasi mu materialna krivda ni bila dokazana.

Več uspeha je imel v Gor., kjer se je intenzivno posvetil kult. in polit. delu (zlasti 1913 ob deželnih in 1914 ob občinskih volitvah). 1911 je soust. revijo Veda (1911–5), ki je k ured. in sodel. pritegnila vodilne mladoliberal. glave. Prinašala je odlične socialne, gospodar. in kult. članke na nivoju tedanjega evropskega liberalizma, bolehala pa za idealiziranjem jsl kult. unitarizma. Iz konkurenčnih razlogov do SLS ni hotela javno delovati za trializem, tedaj edino realno polit. perspektivo za Slov. Distanco do trializma je pokazal Ž. že v članku Jsl kraljestvo v okviru habs. monarhije (Naš list 1908, št. 50=51) ob aneksiji BiH. Jsl kraljestvo si zamišlja kot feder. zvezo treh pokrajin (slov., hrv. in srbske), pri čemer v srbsko enostavno vključuje BiH in Vojvodino. Zamisel je bila očitno naperjena zoper velikohrv. koncept, ki je zajemal tudi BiH. Ž. je že tu težil k velikosrbski smeri jsl zedinjenja. – Idejne, polit. in inform. članke je pred vojno pisal tudi za druge liste, npr. E (1901–4), Notranjec (1904–8, soustanovitelj in ur.), Dij. almanah (1907/8), Slov. branik (1908–10, urednik), Belokranjec (1908–9, soust.), Soča (1911–4), članke pravne vsebine v SP.

Ob izbruhu 1. svet. vojne so Ž-a jul. 1914 aretirali in 15. avg. zaprli na lj. grad, po nekaj mesecih izpustili. Vrnil se je v Trst in se vključil v organ. stikov Slov. z Jsl emigrantskim odborom. Spomladi 1915 se je v Trstu udeležil sestanka hrv. in slov. politikov, kjer so se na pobudo A. Trumbića posvetovali o protiaustr. propagandi in ustan. jsl države. Dopisoval si je z D. Trinajstićem v Rimu, kar je povzročilo 15. avg. 1915 novo aretacijo pod obtožbo veleizdaje. Pred voj. sodiščem v Lj. so ga spričo pomanjkanja dokazov oprostili, a konfinirali v zgornjeavstr. Gmunden. Poklicali so ga tudi k vojakom, vendar zaradi bolezni kmalu odpustili in konfinirali v Gradec. Ko je spomladi 1917 popustil polic. pritisk, je Ž. odšel na Dunaj kot tajni dopisnik SN; pisal je vanj, 1918 tudi v Glas Srba, Hrvata i Slovenaca (Zgb), Obzor (Zgb) in Stražo. Uvidel je, da je edina rešilna pot za Slov. tista, ki jo je ubirala slov. nar. reprezentanca v dunaj. parlamentu. Imel je tajne zveze s češkim nar. odborom v tujini oz. s češko »mafijo« (K. Kramář, Přemysl Šámal, Bedřich Štěpanek), sam pa vodil slov. »mafijo« (obveščali antanto o voj. in prehrambenem stanju, pripravljali jsl državo). Zaradi organ. sposobnosti ter polit. zvez s Prago in Zgbom je bil izbran za tajnika Jsl poslanskega kluba in se uvrstil med tiste, ki so nosili politiko majske deklaracije; podprl jo je z brošuro Die nationale Abgrenzung im Süden (Zgb 1917, psevd. Südslave; oc.: A. Prepeluh, LZ 1917, 611–3). Spoprijateljil se je celo s klubovim preds. A.

Korošcem, sicer članom SLS, si pridobil njegovo zaupanje in vplival, da se je klub nagnil v radik. smer. Tako je Ž-ovo delo tudi brestlitovski memorandum, ki ga je 31. jan. 1918 poslal Korošec v imenu Jsl kluba predsedništvu mirovne konference v Brest Litovsk ter cesarju Karlu (obj. v Obzoru 1918 zaplenjena, franc. tekst izšel v biltenu Jsl odbora).

Poleti 1918 je Ž. večkrat potoval v Sjo in Zgb, bil med organizatorji ustanavljanja nar. svetov v Sji (k ustan. Nar. sveta v Lj. avg. 1918 povabil češke in poljske poslance – tkim. slovan. trozveza: Čehi, Poljaki, Jslni), okt. med ustan. Nar. vijeća Slov., Hrvata i Srba v Zgbu. S Korošcem in M. Čingrijo je bil v delegaciji Nar. vijeća, ki je konec okt. 1918 odpotovala v Ženevo na konferenco (6.–9. nov.) ter s predstavniki Kraljevine Srbije in londonskega Jsl odbora podpisala deklaracijo: 1) o združitvi Države Hrvatov, Slov. in Srbov s Kraljevino Srbijo v veliko jsl državo s federativno obliko in popolno nar. enakopravnostjo vseh treh narodov; 2) o bodoči konstituenti, ki naj bi sklepala s kvalificirano večino. Sporazum ni zaživel, ker ga srbski vladajoči krogi niso sprejeli. 1. dec. 1918 je prišlo do drž. zedinjenja, močno inspiriranega z načeli jsl unitarizma. Slov. liberalci, od 30. jun. 1918 imenovani JDS, so bili njegovi najbolj zvesti zagovorniki. Oni so tudi poleg predstavnikov Hrv.-srbske koalicije (S. Pribičević) v zač. 1919 najbolj vneto zagovarjali ustan. vsedrž. JDS. Ko je bila ta marca 1919 v Sarajevu res ustan. z nalogo čim hitreje in čim tesneje zblížati in zlititi jsl narode v en narod v novi državi, je Ž. imel v njej pomembno mesto; prav tako v Začasnem nar. predstavništvu, v katerem je imela JDS kar polovico poslanskih mest.

V Dež. vladi za Sjo je bil Ž. jan.–nov. 1919 podpreds., nov. 1919 – jun. 1920 preds., nato do dec. 1920 poverjenik za pravosodje. Vodil je nar. gospodarstvo in nacionalizacijo tujih industrij. Poleg tekočih zadev je izpeljal dve važni: 1919 ustanovitev slov. univerze, ki je kljub liber. unitar. sanjam začela predavanja v sloven. in postala trdnjava slov. nar. samozavesti in napredka, ter 1920 ustan. novega liber. dnevnika J. Zanj je Ž. pisal uvodnike in članke. 1918 je soustan. tednik D (redno pisal uvodnike), pobudil revijo Njiva (1921–2) in 1927 ŽiS, Bodel. 1926 pri ustan. VD. Postal je član raznih liber. korporacij in združenj: Nar. tiskarne, 1919 Delniške tiskarne, Jugografike, 1920 Društva za zgradbo društvenih domov (do 1929 preds.), 1921 Zveze kult. društev, 1921 Akad. kolegija.

Na volitvah v konstituantu nov. 1920 je bil izvoljen za poslanca, ponovno v nar. skupščino febr. 1925 in sept. 1927 (razpuščena jan. 1929). V prvi skupščini je deloval v ustavodajnem, v drugih dveh v zakonodajnem odboru. S svojo JDS je odločilno prispeval k sprejetju vidovdanske ustave (28. jun. 1921), njenim temeljnim načelom ostal zvest verj. vse življenje. V Davidovičevi vladi je bil minister za socialno politiko (dec. 1921 – dec. 1922). Izdal je zakone o zavarovanju delavcev, o pokoju. zavar. zasebnih nameščencev, o zaščiti ubogih, starih in onemoglih. V Pašić–Pribičevići vladi je bil minister za gozdove in rudnike (nov. 1924 – jul. 1925). Izdal je zakon o komercializaciji gozdnega gospodarstva, izgradil gozdar. administracijo in pripravil kartel celotne lesne industrije v rokah države. Zelo je podpiral pogozdovanje krasa idr. goličav, zagotavljal kredite idr. Postavil je prve temelje metalurški

industriji tako, da je gozdni veleindustriji Dobrlin–Drvar naložil, naj odkupi vse akcije železarne v Zenici in jih odstopi Generalni rudar. direkciji.

Po Tavčarjevem odstopu jul. 1922 je bil Ž. izvoljen za preds. JDS. Ob razcepu v stranki glede sporazumevanja s feder. blokom se je mar. 1924 s svojimi pristaši pridružil Pribičeviću, nasprotniku sporazumevanja. Z njim je ustan. Samostojno demokratsko stranko, ki je poudarjeno zastopala unitarizem. Za slov. narod in liberalizem je bilo kvarno, da je celo njegov voditelj Ž. deklarativno izjavljal na zboru zaupnikov JDS 1924, da je želja slov. demokratov povesti slov. del naroda v jugoslovanstvo in v smer čim večje združitve, usmerjati slov. organiz. sposobnosti »v vseh delih naroda, da zrastemo v nerazdvojno jsl celoto, saj bi s tem bil za Slov. problem malega naroda povoljno rešen«. Vlada je ob nasilju Orjune febr. 1925 izvedla volitve, ki so se v Sji končale za demokrate s hudim porazom. Spomladi i. 1. je prišlo do sporazuma med radikali in S. Radićem, Pribičević in Ž. sta bila odstranjena iz vlade in potisnjena v opozicijo. Ko je v zač. 1927 v vlado stopila SLS, sta se začela Pribičević in Ž. povezovati z opozicijsko Radićevo Hrv. seljačko stranko, nov. 1927 je Ž. stopil v Seljačko demokr. zajednico. V napetem ozračju po atentatu v skupščini (20. jun. 1928), ko je kralj Aleksander s Koroščevo vlado iskal kompromisno rešitev nar. konfliktov, je sprejel v avdienco tudi Ž-a (11. jul.), ki je bil dolga leta na dvoru persona grata. Kralj je zapretel z amputacijo Sje in Hrv., če njuni vodstvi ne sprejmeta ponujene centralistične polit. formule. Ž. je zoper amputacijo protestiral in to je bilo njegovo zadnje polit. dejanje; padel je pri kralju v nemilost. Razglasitev diktature 6. jan. 1929 je doživel že zelo bolan (dolgoletna pljučna tuberkuloza, zdravil se že 1910 v Heluanu v Egiptu idr. zdraviliščih); 1928 so ga operirali v Berlinu, odtlej živel v sanatoriju v Bgdu ali v Poljčah. Dva dni pred smrtjo je za demokr. klub še izdelal osnutek nove ustave.

Za liber. tabor gotovo in morda za slov. narod sploh je bila Ž-ova smrt velika izguba. Odlikovale so ga delavnost, vztrajnost, iniciativnost, velikopoteznost. Jsli je bil fanatično vdan. Iz svojih osnovnih polit. principov je bil hud nasprotnik klerikalizma oz. SLS in komunizma, zato sta ga ta dva tabora ostro napadala kot personifikacijo slov. liberalizma. Nerazrešeno ostaja, ali je v zadnjem letu življenja spoznal neustreznost unitarizma in centralizma ter se sprijaznil s federalizmom in avtonomijo za Sjo. – Odlikovanja: 1918 red sv. Save III in I, Belega orla V, Karadjordjeve zvezde IV, Romunske krone I.

Prim.: r. matice Stari trg pri Ložu ter del uradne in priv. korespondence (DAS); gradivo v zvezi z nastankom Jsle 1917–21 (Inst. za novejšo zgod. – prej IZDG Lj.); gradivo Josipa Breznika (arhiv SBL); EJ 8; Erjavec, 83, 95, 165–6, 176–9, 183, 186; J 1924, št. 95 (s sliko); Mladina 1925/6, 143, 192; – ob smrti 1929: D št. 27, 28; J št. 149–56; MV št. 145, 181; ND št. 52; Ponedeljek št. 26; S št. 145; SN št. 145; SP 246; – A. Beg, KCD 1930, 73–6 (s sliko); Arhitektura 1931, 85; J 1931, št. 241; ND 1931, št. 83, 84; KCD 1936, 33–4, 47; F. Skaberne, Slov. advokati in javni notarji ... 1936, 52; MiD 1936, 92–100 (Ž-ovi spomini), 243–9 (spomini na Ž-a: V. J. Klofáč, L. Tvarůžek, J. Hajšman); 1938, 98–115 (izvlečki koresp. z V. Kukovcem in A. Kramerjem); –10-letnica smrti 1939: D št. 26, 27; J št. 146 (vsa

posvečena Ž-u), 147; MiD 369–72; Večernik št. 144; Sja št. 27 (ves dnevni tisk pretežno s slikami); – Sv. Pribičević, Diktatura kralja Aleksandra, Bgd 1952; F. Čulinović, Jslo izmedju dva rata, I, II, Zgb 1961; M. Mikuž, Oris zgod. Slovencev v stari Jsli, 1965; J. Pleterški, Prva odločitev Slovencev za Jslo, 1971; J. Prunk, ZČ 1979, 481–4; Zgod. Slovencev, 1979; M. Zečević, Na zgod. prelomnici, 1986; J. Prunk, Slov. nar. programi, 1986; Glasnik SM 1989 (kolokvij o nastanku Države SHS). – Upodobitve: L. Dolinar, doprsni kip (repr. J 1939, št. 146); perorisba E. Justina (repr. ib.); B. Kahn, glava na nagrobnem spomeniku (1931, Lj.–Žale); ASK; IS 1925, št. 4, 6, 8, 16 (karikature); Kron 1934, 74. Prunk